

## BOEKBESPREKINGEN

## GEOLOGISCHE ATLAS VAN DE DIEPE ONDERGROND VAN NEDERLAND, HET KAARTBLAD XV

NEDERLANDS INSTITUUT VOOR TOEGEPASTE GEOWETENSCHAPPEN TNO, 1999. Toelichting bij Kaartblad XV Sittard - Maastricht. NITG TNO, Utrecht. 127 pp, vele figuren en tabellen (ISBN 90-6743-590-2). Prijs: f 39,00 (incl. btw, excl. verzendkosten); Engelstalige versie f 49, ISBN 90-6743-591-0; verkrijgbaar via NITG-TNO, Sectie Informatie en Documentatie, Antwoordnummer 10070, 2600 VB Delft.

Verpakt in een stevige plastic map is zojuist in de serie 'Geologische atlas van de diepe ondergrond van Nederland', het kaartblad XV uitgekomen, in twee delen, de kaarten zelf (15 stuks, schaal 1:250.000) en de toelichting daarop. De kaarten ontrafelen het mysterie van de diepere ondergrond tussen Maastricht en Sittard. Ze tonen de diktes van de diverse gesteentepakketten en de dieptes waarop deze zijn aangetroffen (in boringen, mijnschachten en via seismisch onderzoek), en geven ook een mooie doorsnede door het gebied met breuken en verschuivingen in kaart gebracht. Voor diegene die altijd al heeft wil weten hoe het stukje aarde onder zijn of haar voeten er uit ziet, een must. De toelichting is logisch ingedeeld en per tijdvak (b.v. Cambro-Siluur, Devoon, Kolenkalk Groep, Krijtkalk Groep, Noordzee Supergroep) wordt kort geschetst wat er zich in het kaartgebied op geologisch gebied heeft afgespeeld. De toegepaste geologie (b.v. grondwater en bodemschatten) wordt uiteraard ook niet vergeten - ten slotte is de steenkoolindustrie een behoorlijke stimulans voor geologisch onderzoek geweest in dit gebied. Gegevens over gebruikte boringen en literatuurreferenties besluiten het geheel. De laatste zijn wat mij betreft wat aan de karige kant en niet prettig leesbaar, met eerder dom aandoende afkortingen van tijdschrifttitels.

Qua presentatie ziet het geheel er prima uit, wat niet wil zeggen dat er dan niets op aan te merken valt. Voor toekomstige verwijzingen naar de toelichting is het niet erg handig dat de auteur op de titelpagina ontbreekt. Pas op de laatste pagina lezen we dat H.A. van Adrichem Boogaert verantwoordelijk is voor de tekst; dat had anders gekund. Her en der zag ik kleine missertjes (b.v. het kopje Steenkool op p. 14, formatie met een kleine f op p. 33, en het vreemde stukje tekst onderaan p. 120). Het naast elkaar gebruiken van de 'Formatie van Tongeren' en de 'Rupel Formatie' doet gekunsteld aan. Kleinigheden, maar toch. Problematischer vind ik dat in het hoofdstuk Krijtkalk Groep (pp. 56-67) de Kalksteen van Beutenaken nog steeds als Vroeg Maastrichtien te boek staat, terwijl toch duidelijk in recente studies is aangetoond dat deze eenheid van Laat Campanien ouderdom is. Bovendien is het overgrote deel van de Kalksteen van Vijlen van Vroeg Maastrichtien ouderdom. In dit verband is het natuurlijk een beetje wrang te zien dat het uitvoerige micropaleontologische onderzoek (p. 60) wordt genoemd,

maar dat de minstens even belangrijke studies van ammonieten en belemnieten worden genegeerd (vergeten?). Bovendien, hoe weten we dat de héle Formatie van Houthem van Danien ouderdom is? Ondanks dit gemis is mijn oordeel positief: samen met deel 4 in de serie Geologie van Nederland (in voorbereiding) dat dit gebied bestrijkt, zal deze uitgave hopelijk nog vaak worden geciteerd.

John W.M. Jagt

## LANDSCHAPPEN VAN MAAS EN PEEL

## EEN TOEGEPAST HISTORISCH-GEOGRAFISCH ONDERZOEK IN HET STREEKPLANGEBIED NOORD- EN MIDDEN-LIMBURG

RENES, J., 1999. Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg. Gebonden, 538 pagina's met register en separaat bijgevoegde cassette met kaartmateriaal. Geïllustreerd met zwart-wit foto's en tekeningen. Uitgegeven door Uitgeverij Eisma bv, Leeuwarden en de Stichting Maaslandse Monografieën, Maastricht in de reeks Maaslandse Monografieën onder ISBN-nummer 9074252842. Prijs f 150,-. Te bestellen door f 165,- (inclusief f 15,- verzendkosten) over te maken op postrekening 1175176 of op ABN/Amro rekeningnummer 576129569 ten name van Stichting Maaslandse Monografieën onder vermelding van bestelling Maas en Peel en het verzendadres.

Voor wie zoals ik zijn hele leven heeft doorgebracht in Noord- en Midden-Limburg en daarbij gezwoven heeft van St.Odiliënberg naar Helden-Panningen, Sevenum en Arcen en daarna weer terug naar Roermond en Melick, heeft bij het lezen van het proefschrift van Hans Renes voortdurend een aha-erlebnis. Al bij het doorbladeren van dit keurig uitgevoerd boekwerk valt het oog regelmatig op foto's, stukjes tekst of tekeningen waarbij je stil blijft staan en ongemerkt begint te lezen. Dit geeft al aan dat het boek ook op een gewone veldbioloog zoals ik indruk maakt. Indruk die voor een deel bepaald wordt door de veelzijdigheid van de onderwerpen die aan bod komt, maar meer nog door de verrassende gedetailleerdheid van sommige teksten. De eerste gedachte die bij me opkwam: eindelijk een boek waar je iets aan hebt. Niet een saai wetenschappelijk standaardwerk dat op hoogdravende wijze het Limburgs landschap beschrijft, maar een compact boekwerk dat ook voor leken goed toegankelijk is.

Wat moet je ermee als veldbioloog? Die vraag is vrij gemakkelijk te beantwoorden. Hoewel de levende natuur nauwelijks aan bod komt geeft het boek een enorme achtergrondinformatie hoe landschap en natuur in de loop der eeuwen zijn gevormd. Dat de mens een overheersende invloed heeft gehad op deze ontwikkelingen moge duidelijk zijn. En dat het landschap voor een groot deel de kansen van flora en fauna bepaalt is voor

iedere lezer van ons Maandblad een open deur. Oorspronkelijke natuur kennen we waarschijnlijk in heel Nederland niet meer. Het boek geeft evenwel uitgaande van de beschrijving van dat oorspronkelijke natuurlijke landschap een doorkijk naar het heden. Te beginnen met de Prehistorie, daarna de Romeinse Tijd, de Middeleeuwen, de Nieuwe Tijd en de Franse Tijd tot in de tweede helft van de 20<sup>e</sup> eeuw wordt aangegeven hoe Noord- en Midden-Limburg in de loop der tijd is veranderd. Hierbij worden tal van ontwikkelingen beschreven die veelal nog direct herkenbaar zijn in het veld. Niet alleen de herkenbaarheid van die ontwikkelingen is evenwel waardevol, van nog meer belang is de beschrijving van de achtergrondprocessen waardoor de lezer begrip krijgt voor die ontwikkelingen. En dat geeft voor de bioloog weer aanknopingspunten voor een reconstructie van de historische natuur. De waarde van het boek voor veldbiologen is dan ook evident.

Het boek is het proefschrift van de auteur en feitelijk een uitvoerisel van een opdracht van de Provincie Limburg in het kader van de voorbereidingen op het Streekplan Noord- en Midden-Limburg. Het onderzoek is dus tevens uitgevoerd als ondersteuning voor het beleid. Dit maakt de uitgave des te belangrijker, temeer daar we vanaf nu mogen verwachten dat belangrijke historisch-geografische objecten de nodige aandacht zullen krijgen. Dit soort objecten zijn hoe langer hoe minder in het landschap herkenbaar. De auteur wijst terecht op het feit dat we met name de laatste decennia niet altijd op een verantwoorde manier met ons cultuurlandschap zijn omgegaan. Hierdoor zijn al veel historische waarden verloren gegaan. Een verandering van cultuur heeft uiteraard invloed op de inrichting van onze leefomgeving, maar dat geeft nog geen vrijbrief om de historisch-geografische waarden en de daarmee samenhangende cultuur- en natuurhistorische aspecten van ons landschap te verwaarlozen. Op dit vlak geeft de auteur een duidelijke vingerwijzing richting provinciaal beleid.

Het boek is kortom voor iedereen die inzicht wil krijgen in de achtergronden van natuur en cultuur in Noord- en Midden-Limburg een absolute aanrader. Sterker nog, de serieuze onderzoeker zal niet zonder kunnen.

A. Lenders

## BEHEER VAN BOSRANDEN

STORTELDER, A.H.F., K.W. VAN DORT, J.H.J. SCHAMINÉE EN N.A.C. SMITS, 1999. Beheer van bosranden: van scherpe grens naar soortenrijke gradiënt. Uitgave KNNV-uitgeverij, Utrecht. 88 pagina's, gebonden en volledig in kleur. 80 kleurenillustraties, 18 tabellen. ISBN: 90 5011 130 0. Prijs: f 29,95.

Dit mooi vormgegeven boek behandelt in circa 80 pagina's alles wat een bijna-leek op het gebied van natuur- en bosbeheer zou willen weten over

bosrandbeheer in vijf hoofdstukken. Die vijf hoofdstukken zijn gewijd aan een algemene ecologische karakterschets van bosranden, aan ontwerp en aanleg, aan richtlijnen voor het beheer van de drie onderscheiden hoofdgroepen van bosranden, aan beheersnormen, wetgeving en subsidies en tenslotte aan de seizoensverschillen in de kenmerken van bosranden.

Dit boekje munt in de eerste plaats uit door de fraaie vormgeving. Niet alleen zijn er vele kleurenfoto's gebruikt, ook alle tabellen zijn door middel van toepassing van een scala aan kleuren beter leesbaar gemaakt en aantrekkelijk om te zien.

Dit is ook hard nodig. Immers; het boek wemelt van de opsommingen en ondanks de vrij systematische opbouw wordt een aantal zaken meer dan één keer behandeld.

Hoewel het boek sterk leunt op vegetatiekundige inzichten – ongetwijfeld grotendeels geleverd door de eerste en de derde auteur – is de indeling in bostypen vrij globaal. De hoofdindeling is naar grondsoort: bossen van zandgronden, van klei- en leemgronden en van moerassige gronden. Elk van deze groepen is weer in drie à vier subtypen ingedeeld. Een vrij globale indeling, immers in de meest grondige studie tot nu toe, het onderzoek van Van der Werf (gepubliceerd in 1991 door PUDOC) werden 29 bostypen onderscheiden. Door Schaminée zelf worden in het nieuwe overzicht van de vegetatietypen van Nederland minstens 16 bostypen onderscheiden.

Hier staat tegenover dat uit de Twinspan-analyse van de 2000 vegetatieopnamen voor de 4<sup>e</sup> bosstatistiek door Dirkse et al. (zie Wetenschappelijke Mededeling 208 van de KNNV) niet meer dan 9 significant verschillende bostypen tevoorschijn kwamen. De overige bostypen zijn volgens Dirkse c.s. kennelijk zo zeldzaam dat ze niet als groep herkend konden worden.

Kortom voor vrijwel alle algemeen voorkomende bostypen zou de indeling van Dirkse c.s. voldoende moeten zijn.

De auteurs van het boek over bosrandenbeheer hebben echter een nog eenvoudiger indeling gehanteerd: niet naar vegetatiekundige kenmerken maar voor de droge bossen naar ontstaansgeschiedenis en voor de natte bossen naar waterregime en voedselrijkdom. In het boek wordt alleen in een tabel de relatie gelegd met de bos-, mantel- en zoom-typen van de indeling volgens "De vegetatie van Nederland" van Schaminée c.s.

Gezien het doel van het boek en voor de meeste potentiële gebruikers is de in het boek gebruikte indeling in 10 bostypen waarschijnlijk voldoende, temeer daar wel vrijwel alle mantel- en zoomtypen van "De vegetatie van Nederland" kort apart besproken worden. Voor degenen die met de Zuid-Limburgse bossen te maken hebben is de aandacht die aan de hellingbossen besteed wordt

– een halve pagina tekst – wel wat weinig.

De auteurs van dit boek zijn (of waren) alle werkzaam bij het Instituut voor Bos en Natuurbeheer van het ministerie van Landbouw. Zij stelden het boek samen op verzoek van Informatie- en Kenniscentrum Natuurbeheer van hetzelfde ministerie. Volgens de inleider heeft de samenwerking tussen de auteurs en de werkgroep Natuurtechnisch Bosbeheer – waarin deskundigen uit diverse natuur- en bosbeherende organisaties zitting hadden – geleid tot een resultaat dat nuttig is voor beheerders, planners en ontwerpers.

Uit het laatste moge blijken dat je je de vraag kunt stellen of dit boek wel gaat over natuurlijke bosranden. Kennelijk is er een belangrijke invloed geweest van deskundigen die zich bezighouden met of verstand hebben van "aanleg van bosranden". En inderdaad worden daar in het boek vele pagina's aan gewijd. Persoonlijk bekruipt mij dan het gevoel dat er sprake moet zijn van aanleg van randen van parken en niet van bossen in de ware zin van het woord.

Echter de auteurs menen kennelijk dat de kennis van de samenstelling van bosranden zover is voortgeschreden dat wij ze nu naar wens kunnen aanleggen.

Het is te hopen dat het waar is. Immers bosranden zijn van oudsher bekend als zeer soortenrijke plekken. Tal van soorten die kenmerkend geacht worden voor de bijzonder soortenrijke Zuid-Limburgse hellingbossen komen, meer nog: kwamen, vooral in de randen van die bossen voor (en op lichte plekken in de bossen). In het boek wordt daar ook kort op ingegaan.

Aangezien ook voor veel andere bostypen geldt dat een groot deel van de soortenrijkdom juist in de overgangen naar lage vegetaties te vinden zijn of waren is het zeker een goed idee om eens expliciet aandacht te besteden aan de bosrandvegetaties.

Zeker nu de open plekken in de bossen zelf door het minder intensieve en grootschaliger beheer van de afgelopen decennia vaak dichtgegroeid zijn en het herstellen van de structuurvariatie in bossen via een meer natuurgericht beheer nog maar langzaam op gang komt.

Voor een deel heeft het natuurgericht beheer zelfs bijgedragen aan het afnemen van de botanische rijkdom van onze bossen. Het natuurgericht bosbeheer werd in veel gevallen geïnterpreteerd als "zo min mogelijk ingrijpen in het bos", door sommigen zelfs aangeduid als "nietsdoen-beheer". Bij afwezigheid van diverse natuurlijke processen die leiden tot open plekken in bossen en onder invloed van de fors toegenomen stikstofdepositie leidde dit in de meeste gevallen tot het zeer snel dichtgroeien van open plekken.

Voor veel bosranden kwam bij het nietsdoen-beheer en de atmosferische depositie nog de be-

mesting vanuit aangrenzende agrarische percelen. Aangezien in deze situatie slechts in beperkte mate verandering is gekomen – doorgaans neemt de mestinvloed pas af als de agrarische percelen naast het bos aangekocht zijn door een natuurbeherende organisatie – is het zeer de vraag of buiten die gevallen waar een brede zone langs het bos als (nieuwe) natuur wordt beheerd bosrandbeheer veel resultaat kan opleveren.

Deze beperking wat betreft de kansrijkdom van bosrandbeheer wordt in het boek her en der kort besproken. Met name het streven naar soortenrijke zomen is zinloos als er niet een bufferstrook van minstens 15 meter breedte is tussen de zoom en de percelen met normaal agrarisch gebruik. In het boek wordt echter gesuggereerd dat dit opgelost kan worden door "een strook van 5 tot 10 m om het bestaande bos aan te planten", zie blz. 58 onderaan. Een advies waarbij het kind met het badwater wordt weggespoeld lijkt mij, immers waar moet dan de soortenrijke zoom zich ontwikkelen?

Een andere gemiste kans in het boek is het gegeven dat er geen relatie is gelegd met de natuurdoeltypen en doelpakketten van de nieuwe subsidieregeling Natuurbeheer van het ministerie van LNV. Er wordt in slechts twee zinnen naar verwezen waarbij wel nog vermeld wordt dat er in de nieuwe regeling geen specifieke bijdragen zijn opgenomen voor aanleg en beheer van bosranden. Op zich is dat juist. Echter er zitten in de regeling Natuurbeheer wel impulsen om tot soortenrijkere bosranden te komen. Dan immers kan de beheerder in principe aanspraak maken op een hogere subsidiebijdrage, met name als de soortenrijke zoom tot een graslandperceel gerekend wordt.

Er is dus inhoudelijk best het een en ander af te dingen op dit boek. Daar komt nog bij dat veel aanbevelingen zelfs voor ondergetekende – zeker geen deskundige op het gebied van natuur- en bosbeheer – erg bekend en voor de hand liggend voorkomen. De vraag is dan ook gerechtvaardigd of professionele natuurbeheerders wel erg veel aan dit boek zullen hebben. Waarschijnlijk is het wel geschikt voor beheerders van gemeentelijke bossen en parken waar tot nu toe niet veel aandacht werd besteed aan natuurwaarden en voor de opleidingen voor natuur- en bosbeheer. Conclusie: een bijzonder fraai uitgegeven boek waarin zeer veel informatie op een goed toegankelijke manier is weergegeven. De vraag is echter of het boek voor de doelgroep waar het voor geschreven is wel veel nieuws te bieden heeft afgezien van de opsommingen van soorten die (als er een voldoende brede bufferzone aanwezig is!) aangetroffen kunnen worden in de randen van onze bossen.

**Torben Mulder**